

Микола Володимирович ПОБУТА

здобувач,
Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана
вул. Кибальчича б. 7-а, кв. 67, м. Київ, 02183
E-mail: nik_pobuta@mail.ru
Телефон: +380979835967

ЕВОЛЮЦІЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Побута, М. В. Еволюція тіньової економіки в Україні [Текст] / Микола Володимирович Побута // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – №1. – С. 127-133. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті досліджується тіньовий характер стосунків «влада-бізнес» у кінці 1980-х – початку 1990-х років. Встановлено, що інтереси майбутніх олігархів були пов'язані з отриманням для себе від держави різних пільг, серед яких: дозвіл на приватизацію, ведення зовнішньоекономічної діяльності, отримання пільгових кредитів і тому подібне. Усі ці методи недобросовісної конкуренції не підлягали широкому розголосу. Влада приховувала від суспільства багато справжніх цілей заходів, що проводилися: ваучеризацію, знецінення вкладів, галопуючу інфляцію, безвідповідальне надання багатомільйонних кредитів. Розкрито суть і проаналізовано нормативно-правові акти стосовно порядку і доцільності надання товарних кредитів, які залучалися під гарантії уряду в межах потреб фінансування зобов'язань українських юридичних осіб-резидентів по зовнішньоекономічних контрактах, на початку впровадження ринкової економіки. Встановлено, що витрати державного бюджету на обслуговування індивідуальних кредитних угод сприяли зростанню корупції і тіньової економіки. Виділено етапи розвитку тіньової економіки.

Ключові слова: тіньова економіка; іноземні кредити; кредитні угоди; за порука; гарантії уряду; борг.

Николай Владимирович ПОБУТА

ЭВОЛЮЦИЯ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье исследуется теневой характер отношений «власть-бизнес» в конце 1980-х – начале 1990-х годов. Установлено, что интересы будущих олигархов были связаны с получением для себя от государства различных льгот, среди которых: разрешение на приватизацию, ведение внешнеэкономической деятельности, получение льготных кредитов и т. п. Все эти методы недобросовестной конкуренции не подлежали широкой огласке. Власть скрывала от общества многие истинные цели проводимых мероприятий: ваучеризацию, обесценивание вкладов, галопирующую инфляцию, безответственное предоставление многомиллионных кредитов. Раскрыта сущность и проанализированы нормативно-правовые акты относительно порядка и целесообразности предоставления товарных кредитов, которые привлекались под гарантии правительства в пределах потребностей финансирования обязательств украинских юридических лиц-резидентов по внешнеэкономическим контрактам в начале внедрения рыночной экономики. Установлено, что расходы государственного бюджета по обслуживанию индивидуальных кредитных соглашений способствовали росту коррупции и теневой экономики. Выделены этапы развития теневой экономики.

Ключевые слова: теневая экономика; иностранные кредиты; кредитные соглашения; залог; гарантии правительства; долг.

Mykola Volodymyrovych POBUTA

Researcher,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Kybalchych str., 7-a, apart. 67, Kyiv, 02183, Ukraine
E-mail: nik_pobuta@mail.ru
Phone: +380979835967

AN EVOLUTION OF SHADOW ECONOMY IN UKRAINE

Abstract

In the article shadow character of such relations as "power-business" at the end of 1980s – at the beginning of 1990s is investigated. It is determined that interests of future oligarchs relate to different privileges for themselves from the state: permission on privatizing, undertaking of foreign economic activity, getting of concessional loans etc. All these methods of unfair competition were not the subject of wide publicity. Power hid from a society many veritable aims of the conducted measures : voucherization, depreciation of holding, galloping inflation, irresponsible grant of multimillion credits. The essence and normatively-legal certificates are exposed analysed in relation to order and expediency of grant of commodity credits, which were attracted under the guarantees of government within the limits of necessities of financing of obligations of the Ukrainian legal persons-residents on external economic contracts at the beginning of introduction of market economy. It is defined that the charges of the state budget on maintenance of individual credit agreements assisted the height of corruption and shadow economy. There have been distinguished the stages of development of shadow economy.

Keywords: shadow economy; foreign credits; credit agreements; mortgage; guarantees of government; debt.

JEL classification: O17

Сучасне економічне становища України особливо виокремлює криміналізацію стосунків між державними установами і бізнесом, розподілення між кланами найприбутковіших секторів економіки України, «відірваність» України від світової економіки [1]. За даними неурядової організації Tax Justice Network, починаючи з 1990 року, з української економіки в офшори виведено 167 мільярдів доларів. За даними українських експертів, тільки за останні два роки з України була виведена майже третина цієї суми – українські банки перерахували в офшорні зони і на Кіпр 53 мільярди 397 мільйонів доларів [2].

Результатом ринкової трансформації української економіки є значні масштаби та різноманітні форми прояву тіньової економіки, в тому числі за «сприянням» Кабінету Міністрів України при наданні науково-технічно необґрунтованих іноземних кредитів під гарантії уряду, що суттєво вплинуло на спад економіки. Тіньова економіка відвернула значну масу народних ресурсів, посилила криміналізацію суспільства, призвела до перерозподілу ВВП на користь окремих груп населення та відтоку капіталу за кордон. У зв'язку з цим виникає потреба поглибленого дослідження сутності тіньової економіки та розкриття етапів її розвитку.

Мета статті – здійснити аналіз нормативно-правових актів, за якими надавалися кредити під гарантії уряду України та виявити тенденції

розвитку вітчизняної тіньової економіки в період перших років становлення ринкової економіки. Форми і види тіньової економіки, наслідки її дії та схеми реалізації постійно змінюються, пристосовуючись до нових умов чинного законодавства. А тому актуальним залишається вивчення питання технології здійснення відповідних тіньових операцій, виявлення нагальних прогалин і недоліків у правовій системі, що призводить до вчинення протиправних дій. Отже, метою статті є розкриття процесу надавання кредитів фізичним особам під гарантії уряду та його впливу на еволюцію розвитку тіньової економіки.

Багато особливостей сучасного українського підприємництва і його тіньової складової коріняться в радянському минулому. У кінці 1980-х років розпочався процес офіційної легалізації підприємницької діяльності. У 1987 р. був прийнятий і в червні 1988 р. вступив у дію Закон «Про кооперацію в СРСР». Зазначеним законом було дозволено створювати приватні підприємницькі структури у вигляді кооперативів, що спричинило створення останніх при державних підприємствах та організаціях. Це призвело до того, що керівництво державних підприємств створювало кооперативи як власні комерційні структури при підприємствах, якими вони керували на той час [3].

Прийняті Верховною Радою України закони, укази президента і постанови уряду загалом були спрямовані на створення

приватнопідприємницької економіки і передачу значної частини державного майна у власність громадян. Це сприяло тому, що саме у 1990-і роки тіньова економіка досягла гіпертрофованих масштабів, вразивши практично усі сфери життя суспільства. З різних джерел, на думку більшості експертів з цієї проблеми, найвищими темпами тіньова економіка в Україні розвивалася у 1992 р. і становила 80% українського ВВП [4, с. 101]. За розрахунками Ю. Прилипка рівень тіньового сектора до офіційного ВВП збільшився від 21,5% у 1991 р., до приблизно 68,7% у 1997 р., а у 2001 р. він становив 44% [5, с. 17], хоча окремі вітчизняні дослідники вважають, що в Україні тіньова економіка на рівні 60% ВВП [6; 7; 8].

Етапи розвитку тіньової економіки тісно пов'язані з приватизаційними процесами, залученням іноземних кредитів під гарантії уряду, інфляцією, спадом економіки тощо. Загалом можна виділити декілька етапів у розвитку тіньової економіки в пострадянській Україні.

I етап (1991–1994). Ліквідація системи централізованого державного планування і її організаційних структур – Держплан і Держпостач СРСР. Ключовим процесом цього етапу стала масова приватизація, ініційована радикальними лібералами з українського уряду. Це був етап товарних бірж і посередницьких угод, які приносили навіть не десятки, а сотні відсотків прибутку. Реально отримати надприбуток стало можливим тому, що в операцію приватизації були вкладені значні кошти кримінального капіталу. Велику частку цих коштів корупція отримала за рахунок так званих кредитів під гарантії уряду.

Тому перший етап і характеризується зростанням державної заборгованості насамперед за рахунок кредитів НБУ та іноземних кредитів, виданих під гарантії уряду. Масоване кредитування внутрішнього боргу за рахунок кредитів НБУ почалося у 1992 р., і у період з 1992 по 1995 рр. обсяги кредитування Міністерства фінансів України під дефіцит державного бюджету зросли з 18,8% усієї кредитної маси в 1992 р. до 95,9% — в 1995 році.

Упродовж 1992—1993 рр. грошова маса зростала надвисокими темпами — за 2 роки вона збільшилась у 203,5 рази, що неодмінним наслідком мало стрімку гіперінфляцію, котра досягла свого апогею в 1993 р. — протягом цього року ціни на споживчі товари зросли більш ніж у 100 разів. Усього з 1991-го по 1998 рр. ціни на споживчі товари зросли в 46 860 разів, а грошова маса — в 5239 разів.

У цей період через високий ступінь дезорганізованості у фінансово-кредитній системі, нецільовим і неефективним використанням кредитних ресурсів, галопуючим рівнем інфляції та відсутністю належного контролю з боку

держави за даними процесами [8], різко зростає державний борг України.

Що стосується негативного впливу на економіку держави залучення іноземних кредитів під гарантії уряду, то, на нашу думку, цю проблему слід розглядати з позиції системності створення фінансових накопичень для приватизації державних підприємств. Виникло питання: чи взагалі надавались гарантії власне Кабінетом Міністрів України (КМУ)

Згідно з Положенням «Про порядок одержання, використання і погашення кредитів, що надаються під гарантії Кабінету Міністрів України та Національного банку України», затвердженого Валютно-кредитною радою Кабінету Міністрів України (ВКР КМУ) 27.02.1992 р. та Декрету Кабінету Міністрів України «Про надання держаних гарантії щодо іноземних кредитів, які надаються Україні відповідно до міжнародних договорів» від 17.03.1993 р. № 25-93 «Укресімбанк» був оголошений фінансовим Агентом КМУ. Проте Агентська Угода між Урядом України і «Укресімбанком» була оформлена з запізненням – лише 19 вересня 1996 р. (тобто через три роки і шість місяців).

Зазначеним Положенням процедура залучення іноземних кредитів не була передбачена, незважаючи на те, що на момент його прийняття не існувало будь-якого нормативного акту щодо її регулювання. Положенням «Укресімбанк» зобов'язувався у разі позитивного рішення ВКР КМУ щодо надання українському позичальнику кредиту укласти з іноземним банком-кредитором або міжнародною фінансовою організацією Індивідуальну Кредитну угоду (ІКУ), а також внутрішню кредитну угоду безпосередньо з позичальником.

Укресімбанк на виконання рішень КМУ зобов'язаний укладати міжбанківські Індивідуальні Кредитні Угоди (ІКУ) і готувати обов'язкові документи, пов'язані з процедурою залучення Зовнішніх кредитів, нараховувати відсотки, вести облік заборгованості по Зовнішніх та Внутрішніх кредитах країн-кредиторів, кредиторів, позичальників і за валютами. Лише після підписання 24. 03. 1997 р. Додатку 1 до Агентської угоди, позичальник і фінансовий Агент зобов'язувалися укласти договір застави.

Досліджуючи процедуру оформлення застави, ми встановили, що більшість підприємств, котрі отримують кредити під гарантії уряду, не в змозі були надати високоліквідну заставу. Вона здійснювалась формально, оскільки в якості застави часто зараховувалось зношене, морально і фізично застаріле майно, а підприємства, що отримують кредити, як правило, знаходилися у складному фінансовому стані. Значна частина майна, що передається в заставу – право вимоги у сільськогосподарських підприємств

сільськогосподарської продукції, в т. ч. майбутніх врожаїв. Так із 43 укладених договорів застави у 15-ти предметом застави є право вимоги на сільськогосподарську продукцію. Лише на засіданні КМУ 03.11.1998 р. (протокол № 39 підпункт 7 п. 5) було зобов'язано Мінфін України разом з «Укрексімбанком» вжити заходів до проведення експертизи майна позичальників, що є предметом застави.

До листопада 1998 р. інвентаризація предмета застави не здійснювалася, хоча останній повинен постійно бути під контролем у заставоутримувача, а його вартість – диференціюватися відповідно до остаточної якості заставленої продукції, технічного стану, амортизаційних відрахувань тощо.

Здійснена «Укрексімбанком» інвентаризація предмета застави показала, що окремі позичальники кредитів (СП «Укрінтерцукор», АТ «Агросоюз», ВАТ «Агротехсервіс», ВАТ «Сумиоблагротехсервіс», ВАТ «Луганський облагротехсервіс», ВАТ «Львівагротехсервіс», корпорація «Укראгропромбіржа», СП «Ратай», МКП «Маріам А», корпорація «Агродон», АХК «Укрнафтопродукт», агропромислова асоціація «Земля і люди» та інш.) змінили предмет застави без узгодження з заставоутримувачем.

Не можуть не дивувати часті зміни відповідальної організації за здійснення контролю щодо ефективного використання кредитів. Так з серпня 1992 року по вересень 1993 року здійснення контролю за ефективним використанням кредитів було покладено винятково на «Укрексімбанк». З вересня 1993 року по грудень 1995 року на ВКР КМУ. З грудня 1995 року по травень 1997 року на «Укрексімбанк» і ВКР КМУ.

Прийнятою постановою КМУ від 05. 05. 1997 р. № 414 контроль за цільовим та ефективним використанням і своєчасним погашенням іноземних кредитів зобов'язані здійснювати центральні органи виконавчої влади відповідно до галузі, галузеві управління або відділ КМУ, Мінфін, Мінекономіки, Національне агентство з реконструкції та розвитку, банк-агент (відповідно до п. 50 Положення «Про порядок залучення іноземних кредитів та надання гарантій Кабінету Міністрів України для забезпечення зобов'язань юридичних осіб-резидентів щодо їх погашення»).

Зазначений п. 50 Положення входить у невідповідність з п. 51, за яким на банк-агент покладені лише обов'язки здійснення контролю за цільовим використанням кредитних коштів, виконанням платіжних зобов'язань юридичної особи-резидента. А постановою КМУ від 06. 01. 1999 р. № 23 «Про заходи щодо здійснення контролю за цільовим та ефективним використанням іноземних кредитів, залучених державою або під державні гарантії» визначено

п. 12, що контроль за ефективністю використання іноземних кредитів здійснюється щоквартально центральними органами виконавчої влади згідно з пунктами 50 і 51 Положення.

Аналіз наявних документів засвідчив, що станом на 01. 01. 2000р. Держказначейство через різні причини не могло підтвердити «Укрексімбанку» дані щодо здійснення окремими позичальниками перерахування коштів за наданий кредит. Наприклад, по АТ «Укрімпекс» кошти були перераховані у 1992 р. і в 1999 р. в рахунок фінансування держконтракту по експорту продукції на рахунки «Укрзовнішхімпрому», МАТФК «Інтерметбізнес», «Укрспирту» (платіжні доручення від 08. 04. 94 № 219, від 12. 04. 94 « 239, від 03. 04. 94 № 396 та № 399). Аналогічна ситуація щодо стану заборгованості перед бюджетом ДО «Уккрагрохім» (кошти перераховані на рахунок «Укрзовнішхімпрому», а не на рахунок державного бюджету) та ДАК «Хліб України». І таких прикладів, які підтверджують можливу фінансову змову, можна навести велику кількість.

Непоодинокі випадки, коли гарантійні зобов'язання від імені уряду підписувалися високопосадовим чиновником до того, як буде прийнята відповідна постанова уряду, з посиланням на ще не існуючі документи. За рахунок коштів державного бюджету України надавалась фінансова підтримка навіть нерезидентам, які були засновниками спільних підприємств. Лише для отримання ними іноземних товарних кредитів під гарантії Кабінету Міністрів України були надані гарантії іноземним кредиторам на суму більше 155 млн. німецьких марок, 42 млн. доларів США, 72 млн. французьких франків. Іншими словами, іноземні засновники спільного підприємства, які мають в статутному фонді більше 75 %, отримують під гарантії уряду України від своєї ж країни кредити, за які відповідне фінансове навантаження лягає на бюджет України [9].

Паралельно з надмірною експлуатацією друкарського верстата з'явився і почав швидко зростати зовнішній державний борг — головним чином, у результаті неконтрольованого надання у широких масштабах урядових гарантій щодо іноземних кредитів (усього в 1992-1994 рр. під державні гарантії було залучено близько 1 млрд. дол. США), а також прогресуючого збільшення заборгованості з імпорту. Тільки за 1993 р. зовнішній борг України зріс у 8 разів (до 3,6 млрд. дол. США).

Списання заборгованості державних і приватних підприємств за кредити, надані під гарантію уряду, виснажувало бюджет, супроводжувалось гіперінфляцією та посиленням податкового тиску на потенційно життєздатні підприємства, що не тільки не приваблювало

потенційних інвесторів, а й заганяло в «тінь» уже тих, хто працював [9, с. 119].

Соціально-економічна криза на початку 1990-х років призвела до зростання ступеня тінзації суспільно важливих сфер функціонування нашої держави. Розпочався процес поєднання економічної злочинності із загальнокримінальною. Набули поширення такі її форми, як змова між собою посадових осіб, інвестування та кредитування комерційних структур за рахунок державного бюджету, надання іноземних кредитів під гарантію уряду з порушенням нормативно-правових документів, фіктивне підприємництво, переведення державного майна в акціонерні товариства, налагодження зв'язків державних службовців із кримінальними угрупованнями, нелегальний експорт капіталу тощо.

Розширення масштабів тіньового сектору заклало фундамент для поглибленої криміналізації економічної, політичної і соціальної сфери життя держави і суспільства. Злочинці могли купити необмежене число приватизаційних чеків у населення, яке зубожіло, і використати їх на аукціонах для купівлі пакетів акцій державних підприємств.

Більшість підприємств в умовах безконтрольності держави за цінами реалізовували продукцію за ціною, що значно перевищувала регульовану державою, а різницю в цінах розподіляли між учасниками операції, що сприяло накопиченню тіньових доходів.

Крім одержання доходів від диспаритету цін, широкого поширення набули такі механізми отримання тіньових фінансових ресурсів: 1) передача приміщень і технологічного обладнання в оренду на пільгових умовах недержавним підприємствам; 2) передача приміщень і технологічного обладнання до статутного фонду новостворюваних малих і спільних підприємств тощо.

Розпочатий у 1992 році процес приватизації державного майна поступово ставав криміногенним, цьому сприяла низка факторів, зокрема зниження вартості пакета акцій, стрімка швидкість та непередбачуваність майже всієї кількості беззаставних аукціонів, небезпека при проведенні аукціонів необхідної конкурентності.

Тіньові фінансові потоки потребували розгалуженої банківської системи. Це було зумовлено потребами часткової легалізації коштів та необхідності фінансової підтримки банківських установ тіньового сектору.

Крім цього, прискорення темпів інфляції сприяло зростанню використання кредитних ресурсів. При обмеженні кредитних ставок Національним банком попит на кредит різко перевищив ресурси банків. Наслідком цього стала

поява розгалуженого тіньового ринку банківських послуг.

У фінансовій та банківській сфері розвитку тіньової економіки України на досліджуваному етапі сприяли такі фактори економічного та нормативно-правового характеру:

1. Можливість суб'єктів господарювання відкривати майже будь-яку кількість рахунків у банках, що надає можливість порушувати першочерговість сплати рахунків.

2. Використання грошових сурогатів, зокрема довготривалих зобов'язань.

3. Вільний доступ до готівки в умовах відсутності контролю за використанням грошових коштів клієнта.

4. Відсутність меж фінансової та адміністративної відповідальності за порушення підприємствами та організаціями умов роботи з грошима й порядку ведення касових операцій.

5. Відсутність законодавчих актів, які забезпечують правову основу для якісного функціонування економічно-ефективних механізмів застави землі та об'єктів нерухомості, які приймають на забезпечення банківські кредити.

6. Відсутність єдиної впорядкованої бази фізичних та юридичних осіб, які притягувалися до відповідальності за здійснення економічних правопорушень і злочинів.

У цей же період відбулося зростання обсягів експорту капіталу за рахунок використання наступних схем (укажемо лише на окремі із них):

- завищення контрактної ціни при імпорті товарів, техніки, технологій і послуг з виведенням різниці між контрактною і реальною ціною на зарубіжні рахунки учасників угоди;
- заниження контрактної ціни при експорті продукції і послуг з виведенням різниці між реальною ціною купівлі і вказаною в контракті на зарубіжні рахунки експортерів;
- вивіз капіталів шляхом організації фіктивної закупівлі імпорту чи неповернення коштів за експортовану продукцію;
- проведення розрахунків за здійснювані в Україні угоди на зарубіжні рахунки учасників і посередників цих угод;
- незаконний (контрабандний) вивіз за кордон валютних і матеріальних цінностей, технологічної, технічної і воєнно-стратегічної інформації.

Значна частка експортно-імпортних операцій здійснювалася винятково з метою отримання можливості експортувати капітал. Остання обставина особливо була характерна для держпідприємств. За оцінками О. Турчинова [11], з України за 1991-1994 роки було експортовано за різними схемами близько 15-20 млрд. доларів.

Бурхливий розвиток тіньового кредитно-фінансового сектора призвів до посилення криміналізації офіційних фінансових інституцій. Відбулося зростання вартісного обсягу ринку кримінальних послуг. Здебільшого це були послуги злочинних груп з охорони банківської інфраструктури (легальний рекет) від посягань інших злочинців, збирання інформації і протидія (у різних протиправних формах) банкам-конкурентам.

II етап (1995 – 2002). На цей період припадає другий етап приватизації – грошовий. Фактично відбувається тіньова угода влади з великими фінансистами. Величезні шматки державної власності були розподілені серед вузького кола особистостей. По фантастично занижених цінах у приватні руки була віддана велика кількість колишніх всесоюзних гігантів.

Ігнорування суспільних інтересів полягало в тому, що сторони чудово розуміли: пройде рік – і держава ці об'єкти назад вже не викупить. Їх викуплять олігархи, причому за державні ж гроші, які були отримані ними у вигляді пільгових кредитів.

Наприкінці 1994 р. надійшов перший транш першого кредиту МВФ у розмірі 371 млн. дол. США і перший транш реабілітаційного кредиту, наданого МБРР у розмірі 500 млн. дол. США. Цю дату можна вважати початком другого етапу зростання державного боргу України [12] і тіньової економіки.

Неефективна фіскальна система, яка продовжувала все впевненіше вживатися в економіку, значною мірою сприяла криміналізації економіки та збільшенню її тіньового сектору. Зменшення питомої ваги легального сектору, який складає основу бази оподаткування, супроводжувалося переходом до тіньового нових виробників товарів і послуг. Недосконалість податкового законодавства, створювала передумови приховування доходів від оподаткування.

Ця політика, що об'єктивно вела до погіршення становища, руйнування економічного потенціалу, зниження конкурентоспроможності національної економіки, була вигідною багатьом із новонароджених потужних економічних структур, представникам тіньової економіки, які мали вагу у визначенні економічної політики. На думку Президента Л. Кучми, це посилювало антинародний характер економічної системи, вело до поширення апатії і зневіри населення, стало реальною загрозою українській державності [13].

III етап (2003 – по теперішній час). У цей період розвиток тіньової економіки тісно пов'язаний з

особливостями підпорядкування економіки держави олігархічним кланам та посиленням позицій карних елементів у багатьох комерційних банках. Вплив у цій сфері дозволяє їм швидко «відмити» і конвертувати «брудні» гроші, мати необмежену інформацію про великі рахунки юридичних і фізичних осіб.

Дуже вигідні позиції для підприємницької діяльності опинилися у господарської еліти, директорів і керівників держпідприємств. На їх боці була низка переваг: практичний досвід управління виробництвом, розгалужені соціальні зв'язки з підприємствами колишніх пострадянських республік і, звичайно, фактична близькість до держмайна, яке приватизовувалося. Тому з таким успіхом сталася конверсія директорами очолюваних ними підприємств у їх приватну власність. Таким чином, сфера приватизації стала не тільки об'єктом впливу кримінальних структур, але і джерелом корупції та розквіту тіньової економіки.

Проведена громадська антикорупційна експертиза, яка базується на методології, розробленій на міжнародних стандартах і напрацьованій низкою громадських організацій за підтримки Програми розвитку ООН в Україні, засвідчила в діях уряду розвиток корупційних схем. Так з 30 законопроектів, зареєстрованих Кабінетом міністрів у Верховній Раді України протягом парламентських канікул (2013 р.), вісім, тобто біля третини, містять корупційні ризики [14].

Розширення масштабів кредитування без визначення чіткої відповідальності позичальника за отримані ресурси під гарантії Кабінету Міністрів України сприяло зростанню тіньової економіки, заклало міцний фундамент для поглибленої криміналізації економічної, політичної і соціальної сфери життя держави і суспільства. На початковому етапі тіньовий капітал, сформований за участю вузької групи державних чиновників, зосередився у зовнішньоекономічній діяльності та фінансово-кредитній сфері.

На сучасному етапі розвитку тіньові економічні відносини мають два напрями прояву: на галузевому рівні, від міністерств до підприємств, на територіальному, де створювався організаційний зв'язок керівництва регіонів, регіональних силових структур, податкових служб, а також інших підрозділів держапарату і залежних від них підприємств. У більшості випадків критеріями міцності цих зв'язків є отримані кредити з порушенням елементарних правових норм їх надання під гарантії уряду.

Список літератури

1. Геець, В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної і валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи [Текст] / В. Геець // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5-24.
2. Бобровников, А. Мы все – новые русские [Електронний ресурс] / А. Бобровников // Украинская правда. – 29 марта 2013. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2013/03/29/6986747/>.
3. Приймак, О. В. Соціально-економічні причини виникнення тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Приймак. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staptp/2009_42/files/42_20Priymak.pdf.
4. Ослунд, А. Рентоориентированное поведение» в российской переходной экономике [Текст] / А. Ослунд // *Вопр. экономики*. — 1996. — №8. — С. 100-101.
5. Прилипко, Ю. Моніторинг стану тіньового сектора економіки України та його впливу на основні макроекономічні показники [Текст] / Ю. Прилипко // *Економ. часоп.* -XXI. — 2002. — №5. — С. 16-18.
6. Пасхавер, А. Теневая экономика Украины в переходном периоде [Текст] / А. Пасхавер // *Украина — Бизнес*. — 1996. — №35. — 12 сент.
7. Пасхавер, О. Тіньова економіка врятувала Україну від голоду [Текст] / О. Пасхавер // *Галицькі контракти*. — 1996. — №33. — С. 19-20.
8. Лютый, I. O. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки [Текст] / I. O. Лютый. – К. : АТІКА, 2000. – 212.
9. Петренко, П. Гарантії від вишибали [Текст] / П. Петренко // *День*. – 1999. – № 158. – 31 серпня. С. 5.
10. Хорошковський, В. I. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: еволюція, теорія, практика [Текст]: монографія / В. I. Хорошковський. – К. : Інформаційно-видавничий центр «Інтелект», 2002. – 428 с.
11. Турчинов, О. Тіньова економіка: Теоретичні основи дослідження [Текст] / О. Турчинов. – К. : Артек, 1995. – 300 с.
12. Хорошковський, В. Стереотипи долаємо разом [Текст] / В. Хорошковський // *Родина: Ukrainian international magazine*. – 2001. – 9 березня – № 3. – С. 24-26.
13. Кучма, Л. Д. Глибокі економічні реформи – шлях до відродження економіки [Текст] / Л. Д. Кучма // *Голос України*. – 1995. – 18 лютого.
14. В каждом третьем законопроекте Кабмина нашли коррупционные риски // *Зеркало недели*. – 30 августа 2013. – Режим доступу: <http://irtafax.com.ua/news/2013/08/2013-08-29-54.html>.

References

1. Heets, V. (2009). *Macroeconomic assessment of monetary and exchange rate policy in Ukraine before and during the financial crisis. Economy of Ukraine*, 2, 5-24.
2. Bobrovnikov, A. (2013, March 29). *We all - new Russian. Ukrainian Pravda*. Retrieved September 15, 2013, from : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2013/03/29/6986747/>.
3. Primak, A. V. (2009). *Socio-economic causes of the shadow economy in Ukraine [electronic resource] /*. Retrieved September 15, 2013, from : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staptp/2009_42/files/42_20Priymak.pdf.
4. Oslund, A. (1996). *Oriented behavior "in the Russian transition economy. Issues of economy*, 8, 100-101.
5. Prylypko, J. (2002). *Monitoring of the informal sector of Ukraine's economy and its impact on key macroeconomic indicators. Ekonomichnyy chasopys*.-XXI, 5, 16-18.
6. Paskhaver, A. (1996, Sep 12.). *The shadow economy of Ukraine in transition. Ukraine – Business*, 35.
7. Paskhaver, O. (1996). *The shadow economy is rescued from starvation Ukraine. Galician contracts*, 33,19-20.
8. Lyuty, I. O. (2000). *Monetary policy in transition economies. Kyiv: Atika*.
9. Petrenko, P. (1999, August 31). *Guarantees of bouncers. Day*, 158, 5.
10. Khoroshkovskyy, V. (2002). *Ukraine Cooperation with International Financial Institutions : Evolution, theory and practice. Kyiv : Information- Publishing Center "Intelligence"*.
11. Turchynov, A. (1995). *Shadow Economy: Theoretical Foundations of Research. Kyiv: Artek*.
12. Khoroshkovskyy, V. (2001, March 9). *Stereotypes overcome together. Family : Ukrainian international magazine*, 3, 24-26.
13. Kuchma, L. (1995, February 18). *Deep economic reforms - the path to economic recovery. The Voice of Ukraine*.
14. *Every third bill Cabinet found corruption risks (2013, August 30). Mirror of the week. Retrieved September 15, 2013, from : http://irtafax.com.ua/news/2013/08/2013-08-29-54.html*.

Стаття надійшла до редакції 15.09. 2013 р.